

УДК 159.964.21.5

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ СИБЛІНГІВ У ДОРОСЛОМУ ВІЦІ

Годованець В.І., Паркулаб О.Г.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті висвітлено стан вивчення проблеми сиблінгових взаємин зарубіжними та вітчизняними науковцями. Здійснено адаптацію англомовної методики «Adult Sibling Relationship Questionnaire» (К. Стокер та ін.). Розроблено процедуру аналізу раних спогадів, відповідно до мети дослідження. Охарактеризовано особливості сиблінгових взаємин у період ранньої дорослості. Виявлено вплив відстані проживання, кількості дітей у сім'ї на близькість та конфліктність у стосунках.

Ключові слова: сиблінг, сиблінгові стосунки, конкуренція, близькість, конфлікт.

Постановка проблеми. Вагомий внесок у вивчення проблеми сиблінгових стосунків зробили зарубіжні вчені. Проте їх теоретичні розробки є фрагментарними й не розкривають всієї системи цих складних міжособистісних взаємин. Більшість сучасних досліджень сиблінгових стосунків зосереджено на розкритті їх особливостей у контексті подружніх і дитячо-батьківських. Також чимало робіт присвячено впливу сиблінгових відносин на когнітивний і особистісний розвиток дитини. Разом із тим взаємини між дорослими сиблінгами недостатньо висвітлені у працях вітчизняних науковців, зокрема, відомі зарубіжні методики їх вивчення досі не адаптовані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній психології здійснено наукові роз-

відки, що стосуються особливостей розвитку сиблінга залежно від порядку його народження в сім'ї [1, 7]; ролі сиблінгів у взаємодії з однолітками [9]; розвитку особистісних рис, сформованих на основі конкуренції між дітьми, що сприяють життєвому успіху [1]; сиблінгового суперництва [2]; типології сиблінгових стосунків у дорослому віці [8, 9]; факторів, що впливають на взаємини дорослих сиблінгів [2, 10, 11] тощо.

«Сиблінгами», «сібсами» (англ. «siblings», «sibs» – брат або сестра) називають одного з двох або більше дітей одних і тих же батьків [6]. Сиблінгів поділяють на повнорідних (мають спільних матір і батька) і неповнорідних, якщо вони мають спільну матір (єдиноутробні) або спільного батька (єдинокровні).

Згідно з теорією сімейної ієрархії, дитина може займати формальну позицію старшої, молодшої, середньої, близнюка. Кожній позиції притаманний типовий стиль взаємодії та функціонування індивіда, який зумовлює конкретні дії та є виступає основою батьківських очікувань [1].

Науковці виокремлюють п'ять основних напрямків, за якими розрізняють стосунки між сиблінгами в одній сім'ї: суперництво, прихильність, безпека, близькість (в тому числі відвертість і жарти), спільні фантазії [2].

Характер відносин визначається статтю, сімейним станом, батьківським статусом, територіальною близькістю, мірою генетичної спорідненості [11]. Спільними в існуючих типологіях взаємин між дорослими сиблінгами є прихильність сиблінгів один до одного, конкуренція, байдужість. Відносини між сиблінгами триваліші від більшості дружніх зв'язків, зберігаються після смерті батьків і створення своїх сімей. Дослідники вважають, що у багатьох сім'ях позитивні аспекти виконуваних старшими братами і сестрами ролей – допомога, захист і підтримка – зберігаються впродовж усього життя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що отримано чимало цікавих і важливих наукових даних про сиблінгові взаємини, проте вони здебільшого мають фрагментарний характер й не розкривають повна всієї системи міжособистісних стосунків дорослих сиблінгів. Вважаємо, що потребують аналізу новітні зарубіжні методики вивчення цієї проблематики. Також на часі адаптація тих, що можуть стати у нагоді для подібних досліджень на українській вибірці (наразі вони відсутні). Це важлива складова розвитку вітчизняної психологічної науки та її інтеграції до світового психологічного простору.

Мета дослідження полягає у вивченні характеру міжособистісних взаємин сиблінгів у дорослому віці, зокрема з урахуванням таких психологічних чинників, як теплота спілкування, конфлікти й конкуренція за увагу матері й батька.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позаяк пошук релевантних вітчизняних психологічних методів дослідження сиблінгових стосунків не дав очікуваного результату, то ми адаптували до українського середовища англomовну методику Adult Sibling Relationship Questionnaire (Stocker et al.) [11]. Також для детального вивчення та проведення якісно-кількісного аналізу взаємин респондентів та їх братів/сестер було вибрано техніку ранніх спогадів А. Адлера.

Опитувальник стосунків дорослих сиблінгів (в оригіналі – Adult Sibling Relationship Questionnaire (ASRQ)) був розроблений для аналізу сприймання респондентами власної поведінки й почуттів стосовно своїх рідних братів / сестер та почуття братів / сестер щодо них. Зміст анкети передбачав збір демографічних даних (стать, вік, інформація про сім'ю – кількість братів і сестер, їх вік, відстань проживання, міра спорідненості, освіта) та 47 пунктів, які містять три шкали і підшкали до них. Перша шкала «теплота» має підшкали «близькість», «емоційна підтримка», «знання»; друга – «конфлікт» (підшкали «сварки», «суперництво», «домінування») й третя – «конкуренція» (підшкали «суперництво за матір» та «суперництво за батька»).

Використано симетричний тип перекладу з англійської на українську мову, який зберігає смисл оригіналу й забезпечує адекватне розуміння україномовними досліджуваними. Також ми намагалися досягти відповідності зробленого перекладу українським культурним нормам. Для обробки емпіричних даних застосовано шкалу Лайкерта, що дає змогу індивіду з певною мірою гнучкості визначити ступінь відповідності власного досвіду запропонованим висловлюванням.

Психоаналітики переконливо довели, що ранні спогади репрезентують інтрапсихічну систему відносин і є моделлю дорослих міжособистісних стосунків тут-і-тепер. Відтак ми солідарні з тими науковцями, які вважають техніку аналізу ранніх спогадів А. Адлера універсальним психологічним засобом процесуальної діагностики [1, 5]. Водночас складність її застосування полягає в тому, що вчений не залишив чіткого опису процедури терапевтичної роботи з ранніми спогадами. Тому формулювання висновків здійснювалось на основі інтуїтивно-якісного аналізу отриманого від клієнта матеріалу. Значний внесок у розробку цієї методики зроблено як закордонними вченими – К.Е. Altman, J.M. Bauserman, M.P. Chaplin, N. Freedman, J. Greene, E.B. Hedvig, A. Kadis, M. Mayman, J.L. Orlofsky, J. Quinn, W.R. Rule, так і вітчизняними науковцями – О.М. Ісполотова, О.В. Сидоренко та ін.

На основі шкал («теплота», «конфлікт», «конкуренція») вищеописаного опитувальника, було розроблено процедуру аналізу ранніх спогадів:

- 1) загальна оцінка спогаду;
- 2) оцінка присутності персонажів та їх поведінки;
- 3) характеристика суб'єкта та його поведінки;
- 4) оцінка емоційного переживання середовища суб'єктом.

Пропонуємо психологічний аналіз результатів дослідження сиблінгових (братерсько-сестринських) взаємин. В обстеженні взяли участь студенти, які досягли 18-річного віку та мають сиблінгів (всього 21 особа – 12 пар «сестра-сестра», 8 пар «сестра-брат», 1 пара «брат-брат»). Середній вік респондентів становив 21,2 року, а братів і сестер – 20,2 року, тобто всі вони вступили у період ранньої дорослості. Серед обстежуваних виявлено первістків – 50%, других дітей – 41%, третіх дітей – 9%. З числа опитаних сиблінгів 48% – первістки і 52% – другі діти. 90% респондентів дали відповіді про свого повнокровного сиблінга (спільний батько й матір) і по 5% – про напівкровного сиблінга (спільний один із батьків) та про близнюка.

За результатами дослідження виявлено, що 71% пар сиблінг-респондентів походять із дводітної сім'ї, 15% – із тридітної і 14% – із багатодітних сімей (четверо й більше дітей). Як з'ясувалося, 39% сиблінгів проживають у різних містах; 19% – у різних районах одного міста; по 14% – відповіли, що живуть в одному помешканні, в одному місті й у різних країнах відповідно. 14% респондентів і 28% їх сиблінгів мають дітей.

Аналіз адаптованої методики «Опитувальник стосунків дорослих сиблінгів» засвідчив, що в переважній більшості респондентів виявлено співвідношення між високим рівнем «теплоти» (57%) та «конфлікту» (68%) й низьким рівнем «конку-

ренції» (див. рис. 1). Звідси випливає, що близькі стосунки завжди супроводжують конфлікти й, навпаки, холодніші взаємини – менш конфліктні.

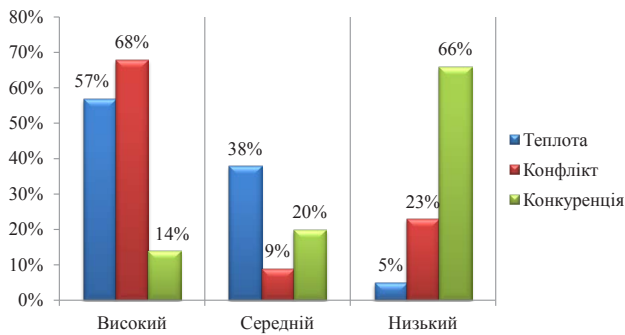


Рис. 1. Гістограма відсоткового співвідношення результатів опитувальника за рівнем «теплоти», «конфлікту» й «конкуренції»

У процесі аналізу також з'ясувалося, що особи жіночої статі схильні розповідати про сиблінгів власної статі – за умови наявності брата й сестри. Чим рідше зустрічаються сиблінги (раз на півроку й рідше), тим холоднішими стають їх стосунки. Респонденти жіночої статі проявляють більше теплоти (близькість, емоційна підтримка) своєму сиблінгу, ніж чоловіча статі; найбільш близькі стосунки між сиблінгами у тридцятих сім'ях; найбільш конфліктні стосунки у двадцятих сім'ях; конкуренція в цьому віковому періоді на низькому рівні в парах «сестра-сестра», «брат-брат», «сестра-брат».

Порівнюючи результати техніки раннього спогаду А. Адлера з даними опитувальника за шкалами «теплоти» й «конкуренції», ми отримали описи сиблінгових взаємин у дитинстві.

Високі показники за шкалою «Теплота» відповідають таким характеристикам спогаду: деталізованість і забарвленість позитивними емоціями; неконкурентні форми взаємодії між сиблінгами; вживання об'єднуючого займенника «ми»; присутність інших людей (не тільки рідних); залученість у ситуацію; об'ємність спогаду (охоплює великий проміжок часу, сукупність дій або насиченість різноманітними емоціями); активність обох сиблінгів; позитивне й доброзичливе ставлення сиблінга до респондента й навпаки; комунікабельність обох; високий рівень відповідальності, яку відчуває кожен із пари сиблінг-респондент; якщо ситуація у спогаді неприємна, вона завершується успішно; стосунки в дитинстві й дорослому віці оцінюються як близькі й позитивні, деякі наголошують на їх покращенні.

У респондентів із середніми показниками за шкалою «Теплота» переважають позитивні спогади; помічено вживання об'єднуючого займенника «ми»; неконфліктний характер взаємодії між сиблінгами; включеність у ситуацію обох дітей, інколи – пасивність; позитивне ставлення до сиблінга, проте іноді з острахом; присутність об'єкта конкуренції (деякі навіть наголошували на цьому); відчуття високого рівня відповідальності за молодшого сиблінга; стосунки в дитинстві й дорослому віці оцінюються як позитивні.

Низькі значення за шкалою «Теплота» об'єднують наступні характеристики: спогад не деталізований, пов'язаний з рутинною, інколи з неприємними емоціями; рідше вживання

об'єднуючого займенника «ми»; переважаюча активність одного із сиблінгів; низький рівень комунікабельності; ставлення до сиблінга байдуже або негативне; відсутність інших осіб; відчуття високого рівня відповідальності за молодшого сиблінга; стосунки в дитинстві й дорослому віці оцінюються як байдужі.

Для групи із високими показниками за шкалою «Конкуренція» притаманна присутність у спогадах об'єкта конкуренції (найчастіше – мама); характер спогаду здебільшого негативний; очевидна активність обох сиблінгів; емоційна забарвленість спогаду; невиражена прив'язаність між сиблінгами.

В спогадах групи із середніми значеннями шкали «Конкуренція» присутній об'єкт конкуренції (мама, тато, дідусь); виражена емоційна забарвленість події; характер спогаду коливається від позитивного до негативного; спостерігається активність обох сиблінгів.

У групі з низькими значеннями за шкалою «Конкуренція» виявлено, що часто це спогад про народження сиблінга; деталізований, забарвлений позитивними емоціями й взаємодією; переважає вживання об'єднуючого займенника «ми»; йому властива присутність інших людей (не тільки рідних); високий рівень відповідальності, яку відчуває кожен з пари сиблінг-респондент.

Наявність високої конкуренції за батьківську увагу може впливати на стосунки між сиблінгами, але не є фактором прямого впливу на їх відносини (серед групи з високим рівнем конкуренції трапляються показники рівня теплоти від високого до низького). А от низький рівень конкуренції збільшує ймовірність того, що сиблінги будуть дуже близькі між собою. В групі з низьким рівнем конкуренції 65% респондентів мають високий рівень за шкалою «теплоти», 28% – середній рівень, і 7% – низький рівень.

Проаналізувавши й узагальнивши емпіричні дані, можемо зробити **висновок**:

1. Адаптована англійська методика «Опитувальник стосунків дорослих сиблінгів» на українській вибірці може бути використана для вимірювання таких особливостей сиблінгових стосунків, як теплота, конфліктність, конкуренція.

2. Техніка аналізу ранніх спогадів А. Адлера є ефективним засобом діагностики та кількісно-якісного аналізу сиблінгових взаємин у дорослому віці. За результатами порівняння цієї техніки з даними «Опитувальника стосунків дорослих сиблінгів», виявлено спільні риси взаємин між сиблінгами залежно від рівня їх теплоти й конкуренції.

3. Охарактеризовано особливості сиблінгових стосунків у період ранньої дорослості. Встановлено, що відстань проживання, кількість дітей у сім'ї впливають на близькість та конфліктність у взаєминах. З'ясовано, що сиблінгова конкуренція в період ранньої дорослості перебуває на низькому рівні. Підтверджено науковий факт про більшу емоційну близькість між сиблінгами жіночої статі, ніж чоловічої.

4. Отримані результати можуть бути застосовані в індивідуальному та сімейному консультуванні, для корекції міжособистісного спілкування. Перспективою наступних досліджень можуть стати питання, що стосуються прояву конкуренції в одностатевих сиблінгових парах; вивчення

інших чинників, що впливають на характер взаємин сиблінгів; розробки психодіагностичного інструментарію для оцінки сиблінгових стосунків; рівня розвитку чуйності в дорослих сиблінгів у порівнянні з єдиними дітьми; соціально-психологічної адаптації дорослих сиблінгів.

Список літератури:

1. Адлер А. Наука жить / А. Адлер – К.: Port-Royal, 1997. – 286 с.
2. Алмазова О.В. Привязанность к матери как фактор взаимоотношений взрослых сиблингов: дис. канд. психол. наук: 19.00.13 / Ольга Викторовна Алмазова; МГУ им. М.В. Ломоносова; наук. рук. Бурменская Г.В. – М.: [б. и.], 2015. – 199 с.
3. Дрейкурс Р. Счастье вашего ребенка: Книга для родителей / Р. Дрейкурс; пер. с англ. Золц В. – М.: Прогресс, 1986. – 239 с.
4. Дружинин В.Н. Психология семьи / В.Н. Дружинин – 3-е изд. – Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 273 с.
5. Исполатова Е.Н. Модифицированная техника анализа ранних воспоминаний личности / Е.Н. Исполатова, Т.П. Николаева // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С. 69-76.
6. Оксфордский толковый словарь по психологии / под ред. А. Ребера: в 2-х тт: Т. 1 / пер. с англ. Чеботарева Е.Ю. – М.: Вече АСТ, 2003. – 592 с.
7. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции / З.Фрейд – СПб.: Алетейя, 1999. – 452 с.
8. Leder J. Adult sibling rivalry // Psychology Today. – 1993. – № 26 (1). – P. 56-63.
9. Nandwana S., Katoch M. Perception of siblings relationship during middle adulthood years: A Typology // Journal of the Social Sciences, 2009. – № 21 (1). – P. 67-72.
10. Riggio H.R. Measuring attitudes toward adult sibling relationships: The lifespan sibling relationship scale // Journal of Social and Personal Relationships. – 2000. – № 17 (6). – P. 707-728.
11. Stocker C., Lanthier R., Furman W. Sibling relationships in early adulthood // Journal of Family Psychology. – 1997. – P. 210-221. – Mode of access: <http://www.du.edu/ahss/psychology/relationshipcenter/media/documents/publications/stocker-lanthier-furman-1997.pdf>

Годованец В.И., Паркулаб О.Г.

Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефаника

ОСОБЕННОСТИ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ СИБЛИНГОВ ВО ВЗРОСЛОМ ВОЗРАСТЕ

Аннотация

В статье освещено состояние изучения проблемы сиблинговых отношений зарубежными и отечественными учеными. Осуществлена адаптация англоязычной методики «Adult Sibling Relationship Questionnaire» (К. Стокер и др.). Разработана процедура анализа ранних воспоминаний, согласно целям исследования. Охарактеризованы особенности сиблинговых отношений в период ранней взрослости. Выявлено влияние расстояния проживания, количества детей в семье на близость и конфликтность в отношениях.

Ключевые слова: сиблинг, сиблинговые отношения, конкуренция, близость, конфликт.

Hodovanets V.I., Parkulab O.H.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

CHARACTERISTICS OF SIBLINGS RELATIONSHIPS IN ADULTHOOD

Summary

In the article the present state of siblings' relationship problems research, both by foreign and domestic scientists, is covered. Questionnaire «Adult Sibling Relationship Questionnaire» (Stocker et al.) was adapted for Ukrainian respondents. The procedure of early memories analysis was developed for the purposes of the research. Authors determined the characteristics of siblings' relationships during early adulthood. There was found an influence of distance of residence and number of children in family to the proximity and conflicts.

Keywords: sibling, sibling relationship, competition, proximity, conflict.